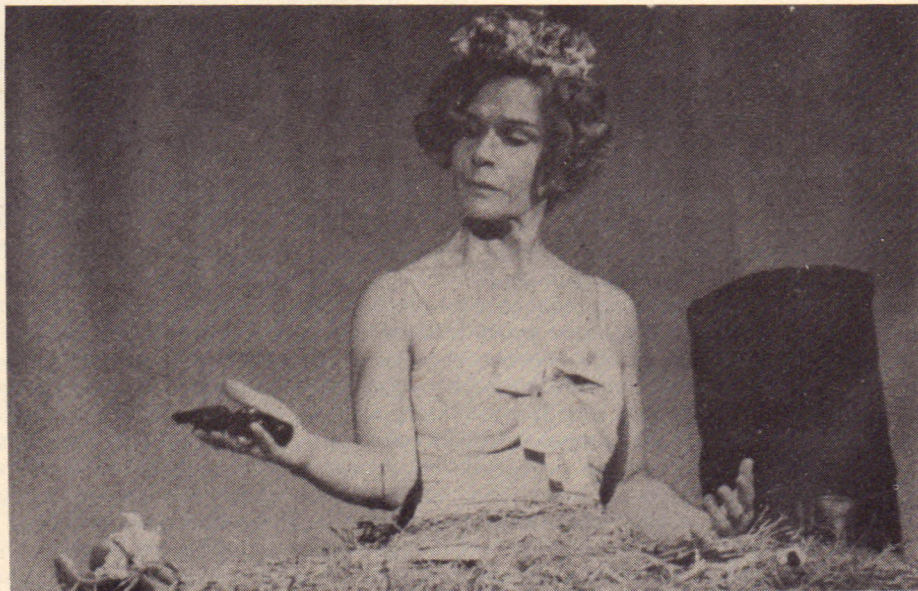

Μαρία Λαμπαδαρίδου Πόθου

Ένα ποίημα στην ύπαρξη*

Η Χριστίνα Τσίγκου στις «Εντυχιασμένες Μέρες» του Μπέκετ

(Ω, οι ωραίες μέρες!)

Η βίωση του παρελθόντος

«Το χτες είναι μέσα μας δύσβατο και απειλητικό». Γράφει ο ίδιος ο Σάμουελ Μπέκετ στη μελέτη του για τον Προуст. Δε γίνεται ν' απαλλαγούμε από το χρόνο. Από το αύριο ή το χτες, επειδή το χτες μας παραμόρφωσε ή εκείνο παραμορφώθηκε από μας. Αυτή η «παραμόρφωση» μέσα στη μνήμη, μέσα στη νοσταλγία ή την απειλή της μνήμης, είναι η πιο οδυνηρή εμπειρία της ύπαρξής μας. Είναι η εμπειρία του παραλόγου στο έργο του Μπέκετ. Το έργο του είναι γεμάτο από «φωνές του παρελθόντος». Είναι φωνές που διερευνούν την ύπαρξη. Διερευνούν το μυστήριο της ύπαρξης. Αγγίζουν τα όρια της μεταφυσικής σιωπής.

Είναι η βίωση του παρελθόντος, που ανασύρεται παραμορφωμένο και απειλητικό από τα δάθη του εγώ μας, από τα σκοτεινά στρώματα της ύπαρξής μας.

Κι ωστόσο, αυτές οι φωνές είμαστε εμείς. Η δική μας ύπαρξη χαμένη μέσα στο χρόνο. Μια άλλη ύπαρξη.

Αυτή η διάσταση με τη χαμένη μέσα στο χρόνο

ύπαρξή μας είναι ό,τι πιο οδυνηρό μπορεί να ανασύρει η εμπειρία της νόησης.

«Το άτομο είναι μια σειρά από άτομα», λέει και πάλι ο Μπέκετ. Είναι μια ατέλειωτη σειρά από μεμονωμένα άτομα, που απολήγουν στο τελευταίο μας πρόσωπο. Δεν μπορούμε ν' απαλλαγούμε απ' αυτά. Όπως δεν μπορούμε ν' απαλλαγούμε από το βάρος του υλικού κόσμου.

Σημείωση: Το κείμενο αυτό είναι απόσπασμα από το βιβλίο της: «Samuel Beckett - Η Εμπειρία της Υπαρξιακής Οδύνης», έκδοση 1980, με πρόλογο του Jacques Lacarrière, εξαντλημένο.

Επίπεδα της ύπαρξης

Τα πρόσωπα του Σάμουελ Μπέκετ συνθλίβονται κάτω από το βάρος του κόσμου με τις καθορισμένες έννοιες και αξίες. Γι' αυτό και δεν μπορούν να υπάρξουν στην επίπεδη πραγματικότητα.

Το θέατρο του Σάμουελ Μπέκετ δεν είναι η επίπεδη πραγματικότητα. Τα πρόσωπά του κινούνται σε άλλα στρώματα της διάνοιας. Σε άλλα επίπεδα της ανθρώπινης ύπαρξης.

Το κάθε «πρόσωπο» ζει τη δική του ξεχωριστή εμπειρία για την απόγνωση της εγκόσμιας μοίρας του. Ζει τη δική του υπαρξιακή οδύνη στις σχέσεις του μ' ένα άλλο πρόσωπο ή με το σύμπαν.

Αυτή η «σχέση» του με το σύμπαν οριοθετεί τη μεταφυσική του διάσταση.

Ο άνθρωπος είναι τραγικός και μαζί αθώος

Το «Ω, οι ωραίες μέρες» είναι ένα ποίημα στην Ύπαρξη! Ένας ύμνος και μαζί ένας πόνος που σε ανεβάζει στη δέηση.

Όταν είδα για πρώτη φορά το έργο αυτό στο Παρισινό Οντεόν, το 1966, με τη Μαντλέν Ρενώ και τον Ζαν Λουί Μπαρρώ, αισθάνθηκα την πιο δυνατή συγκίνηση που θα μπορούσε να μου δώσει ποιητικό θεατρικό κείμενο. Είδα ξαφνικά πως όλη η υπαρξιακή αγωνία, που υπήρχε μέσα μου θολά και σκοτεινά, είχε εκφραστεί τόσο τέλεια από ένα συγγραφέα που δεν μου ήταν άγνωστος και που είχα δει κιόλας άλλα του έργα.

Το έργο αυτό έδινε τη βεβαιότητα της καινούριας τραγικής διάστασης του ανθρώπου.

Ο άνθρωπος είναι τραγικός μέσα στη μοίρα της ύπαρξής του. Είναι τραγικός μέσα στην εγκόσμια συνειδήσή του. Ο άνθρωπος είναι τραγικός και μαζί αθώος, ανατρέποντας τον αριστοτελικό ορισμό, σύμφωνα με τον οποίο ο αθώος δεν είναι τραγικός.

Εδώ το αριστοτελικό «λάθος» δε βρίσκεται σε κανένα έγκλημα, σε καμιά «μαρφή» πράξη του ανθρώπου, αλλά μόνο στην ενόχη της γέννησής του. Γεννήθηκε. Και αυτό είναι ένα μεγάλο «λάθος», που θα το πληρώσει σ' όλη την εξιλαστήρια τροχιά της εγκόσμιας ζωής του. «La culpabilité d' être», όπως είπε ο ίδιος ο Μπέκετ.

Και η υπέρβαση του τραγικού ανθρώπου είναι η ίδια η ύπαρξή του, στην απελπισμένη της προσπάθεια να κατανοήσει το μυστήριο που τη συνδέει με το σύμπαν.

Ο τραγικός άνθρωπος κουβαλά μέσα του την υπερβατική πραγματικότητα, το δέος και την αγωνία της μνήμης.

Προσωπικός φόβος

Βέβαια, σκέφθηκα, και τι ήμουν εγώ που τολμούσα να ταυτιστώ με το έργο του Σάμουελ Μπέκετ. Κι ακόμα, είχα την ασέβεια να δίνω ερμηνείες και προσωπικές απόψεις.

Δεν ήμουν τίποτα; Μα το έργο είχε γραφτεί και για μένα. Και εκείνη τη στιγμή, εγώ πονούσα μέσα σ' αυτή τη μοίρα της ύπαρξης. Κι αυτός ο πόνος άγγιξε όλη την ανθρωπότητα, αφού όλοι οι άνθρωποι είναι παγιδευμένοι μέσα στην ίδια μοίρα.

Έτσι, ξεπέρασα την ηττοπάθεια και έγινα απρόσωπη. Δεν είχε σημασία πια τι ήμουν και ποια ήμουν. Σημασία είχε πως πονούσα από το έργο αυτό, γιατί μέσα από τα σκοτεινά βάθη τού είναι μου είχε αναβλύσει όλη η αγωνία για την ύπαρξή μου μέσα στον κόσμο. Για τη δική μου ύπαρξη.

Κι έτσι, ένιωσα απομονωμένη, σαν την Ουίνυ, μέσα σ' ένα έρημο σύμπαν, όπου μόνον το μυστήριο και ο τρόμος επικοινωνούσαν με τη νόσή μου. Με τη δική μου νόση. Γιατί εκείνη τη στιγμή, εγώ υπήρχα. Και η επικοινωνία μου με το σύμπαν ήταν προσωπικό μου θέμα και προσωπικός μου φόβος.

Η λειτουργικότητα των πραγμάτων

Ήταν η πρώτη βαθιά γνωριμία μου με το έργο του Μπέκετ. Κι όταν, το 1969, τιμήθηκε με το βραβείο Νόμπελ, η πρώτη μετάφραση που κυκλοφόρησε στην Ελλάδα, την ίδια μέρα με το βραβείο, ήταν το «Ω, οι ωραίες μέρες».

Η μεταφραστική δουλειά μ' έκανε να μπω πιο βαθιά στα στρώματα της διάνοιας του συγγραφέα. Η ποίηση δεν έβγαινε από τις λέξεις. Ο λόγος ήταν μια βαθιά ουσία που ξεκολλούσε, θαρ-

Η Μαντλέν Ρενώ στο ρόλο της Ουίνυνν του οποίο εξακολουθεί να ερμηνεύει μέχρι σήμερα

ρείς, από την ίδια την ουσία της ύπαρξης.

Λοιπόν, «ο άνθρωπος είναι τραγικός και μαζί αθώος!» Και η υπέρβαση είναι η συνειδητοποίηση της εγκόσμιας μοίρας του και η διάσταση που δημιουργεί στην ανθρώπινη διάνοηση το σύμπαν. Αυτή η «σχέση» της ανθρώπινης διάνοησης με το σύμπαν είναι η λειτουργία του χρόνου, μέσα στον οποίο κινούνται τα μπεκετικά πρόσωπα.

«Ο χρόνος ανήκει στο Θεό και σε μένα!» λέει η Ουίννυ.

Το έργο αυτό καθιέρωσε τον Σάμουελ Μπέκετ σαν τραγικό συγγραφέα. Είναι η ποίηση της ερημιάς όπου το ανθρώπινο πλάσμα ζει στην ύστατη ώρα του. Είναι η τραγικότητα της συνείδησης, καθώς η ύπαρξη θυθίζεται ολοένα στο εγκόσμιο πεπρωμένο της. Υπάρχει μια κοσμογονική αίσθηση για την «παλιά πυροσβεσμένη γη». Και η Ουίννυ, θαμμένη μέσα στο καμένο χόρτο, που συμβολίζει τον ακίνητο γύρω της χρόνο ή θάνατο, βουλιάζει λυτρωτικά μα και εναγώνια, καθώς η μήμη ανασύρει «από αβύσσους» τις τελευταίες εικόνες της ζωής.

Η Ουίννυ είναι το απρόσωπο πλάσμα, που δεν έχει καμιά σχέση με την πραγματικότητα της ζωής μας. Λειτουργεί πέρα από τους φυσικούς νόμους ή μάλλον μπορεί και συλλαμβάνει τη λειτουργία άγνωστων νόμων, όπως κάποια τυφλά,

Αυτό που έχει να μας πει ο συγγραφέας του Μολλόν είναι, αν θέλετε, η πιο εξευτελιστικά ανυπόφορη ιστορία στον κόσμο: δεν υπάρχει σ' αυτήν τίποτ' άλλο εκτός από μια υπερβολική φαντασία: το όλο πράγμα είναι φανταστικό, υπερβολικό, ευτελές σίγουρα, αλλά με μια υπέροχη ευτέλεια: για να γίνω πιο συγκεκριμένος, το Μολλόν είναι ένα ευτελές θαύμα. Καμία άλλη ιστορία δεν θα μπορούσε να ήταν τόσο αναγκαία και τόσο πειστική ταυτόχρονα: αυτό που αποκαλύπτεται από το Μολλόν δεν είναι απλώς η πραγματικότητα αλλά η πραγματικότητα στη γνήσια κατάστασή της: η πιο πενιχρή και αναπόφευκτη πραγματικότητα, αυτή η θεμελιώδης πραγματικότητα που διαρκώς μας καλεί, αλλά που κάποιος τρόμος πάντα μας

ενορατικά πλάσματα. Η ζέστη και η καμένη γη, και το καθρεφτάκι που μπορεί να γίνει χίλια κομμάτια, αλλά να παραμείνει ακέραιο, για να τη «δοηθήσει να δγάλει την ημέρα της», και η μεγάλη ψάθινη τσάντα, γεμάτη από τις αναμνήσεις μιας ζωής, αυτή η τσάντα που συμβολίζει τα αδιερεύνητα βάθη της ψυχής και του ασυνείδητου, «τα ανεξερεύνητα βάθη» όπως λέει η ίδια, που «ποιος ξέρει τι θησαυρούς ακόμα κρύβουν», όλα αυτά είναι πράγματα που δεν έχουν καμιά σχέση με τους νόμους με τους οποίους λειτουργεί η πραγματικότητα της ζωής μας.

Κι ούτε μπορούμε να πούμε πως είναι μόνο συμβολικά και πως έχουν μόνο τη σχέση που έχουν τα πράγματα μέσα στο όνειρο.

Στο έργο αυτό τα πράγματα υπάρχουν σε μια λειτουργική σχέση με την απρόσωπη ύπαρξη. Υπάρχουν σε μια βαθιά ενότητα, και ο ρόλος τους είναι «λειτουργικός», καθώς η ανθρώπινη ύπαρξη επικοινωνεί μαζί τους.

Και όσα συμβαίνουν, όχι μόνο στο έργο αυτό, αλλά και σ' όλα τα έργα του Μπέκετ, έγιναν «μια μέρα», «μια στιγμή». Έτσι που η ζωή μας ολόκληρη ταυτίζεται μ' αυτή τη μέρα. Μ' αυτή τη μοναδική στιγμή που υπήρξαμε. Σαν να συμπυκνώνεται σ' αυτή όλη η εμπειρία του χρόνου που ζήσαμε. Κι ακόμα, του χρόνου που θα ζήσουμε, αφού μέσα μας υπάρχει εμπειρικά η «γνώση».

Ο Ζωρζ Μπαταίγ για το

απομακρύνει από αυτή, η πραγματικότητα που αρνιόμαστε να αντιμετωπίσουμε και που μέσα της πρέπει να παλεύουμε ασταμάτητα ώστε να μη βουλιάξουμε, γνωστή σε μας μόνο με την άπιαστη μορφή της αγωνίας. Αν ήμουν αδιάφορος στο κρύο, την πείνα, και τις μύριες δυσκολίες που καταπονούν έναν άνθρωπο όταν εγκαταλείπει τον εαυτό του στη φύση, τη βροχή και τη γη, στην τεράστια ρουφήχτρα του κόσμου και των πραγμάτων, εγώ ο ίδιος θα ήμουν ο ήρωας Μολλόν. Μπορώ να πω κάτι περισσότερο γι' αυτόν, και αυτό είναι ότι κι εσείς κι εγώ τον έχουμε συναντήσει: κυριευμένοι από μια τρομακτική επιθυμία, τον έχουμε συναντήσει στις γωνιές των δρόμων, μια ανώνυμη

Το αντιφατικό και το αβέβαιο

Η πιο βαθιά ποίηση στο «Ω, οι ωραίες μέρες», είναι το αντιφατικό και το αβέβαιο που εκφράζει τη διαλεκτική της αγωνίας. Μέσα από τη συμβολική του ακινησία, το έργο αυτό εκφράζει τη ροή της ζωής. Μέσα από τα «αναλλοίωτα» από τη φύση στοιχεία, εκφράζει την αλλοίωση των μορφών και των καταστάσεων. Μέσα από τη βαθιά υπαρξιακή οδύνη, εκφράζει τη χαρά της ζωής και την ευγνωμοσύνη.

Μια αλυσίδα από τις πιο απόλυτες αντιθέσεις, που είναι η ζωή και ύπαρξη, καθώς το πλάσμα πονά στη συνείδηση της ζωής και της ύπαρξης. «Κι εγώ η ίδια δε θα πάψω να λιάνω», λέει η Ουίννυ, «ω, δεν εννοώ οπωσδήποτε να καίγομαι μέσα σε φλόγες. Όχι. Απλώς να μεταμορφώνομαι λίγο λίγο σε μαύρες στάχτες».

Εδώ η υπερβατική έννοια είναι η ίδια η υπαρξιακή ώρα, που το πλάσμα πονά και φοβάται, καθώς αντιμετωπίζει το πεπρωμένο του. Αυτό το πλάσμα που ζει τον πιο ανθρώπινο παραδαρμό, απομονωμένο μέσα στην ερημιά της ύπαρξης, με τον μισότυφλο σύντροφο κάπου σε μια τρύπα, μέσα στο καμένο χόρτο, μου δίνει όλο το νόημα από τον πόνο και την ευλογία της ζωής. Μου δίνει όλη τη φρίκη για το «βαθύ σκοτάδι», που θα καλύψει το «νεκρωμένο φως».

Και προσπαθεί με ασημαντα μικρά πράγματα

να γεμίσει τις ώρες ποίηση. Μικρές στιγμές ζωής. Και τρέμει στη σκέψη πως μπορεί να τελειώσουν γρήγορα αυτές οι «μικρές στιγμές ζωής», και μείνει άδειος ο χώρος, άδειος ο χρόνος, ως τη στιγμή που «θα σημάνει». Τρέμει μήπως αδειάσει η μεγάλη ψάθινη τσάντα με το παρελθόν που κουβαλά από «απύθμενα δάθη».

Τρέμει το κενό. Την απόλυτη ερημιά. Όταν ούτε οι λέξεις, ούτε τα μικρά πράγματα δε θα μπορούν να τη βοηθήσουν.

Κι ύστερα, συνδέει τον πόνο με τη ζωή. «Αυτό που βρίσκω τόσο υπέροχο! Να μην περνά ούτε μια μέρα χωρίς λίγος πόνος». Σαν να είναι ο πόνος η επιδίωξη. Η επιβεβαίωση της ζωής. Σαν να είναι ο πόνος η ρίζα της Ύπαρξης και της Νόησης. Αυτός ο πόνος που περιρρέει τα πράγματα και τις στιγμές στο έργο του Μπέκετ.

Και φτάνει στην αμφισβήτηση.

Αυτή η αμφισβήτηση της ύπαρξης και των πραγμάτων που σκάβει τα θεμέλια του είναι και του μη είναι πάνω στα οποία χτίστηκε ο κόσμος κι αφήνει μια αίσθηση από κενό και τίποτα.

Το τραγούδι

Όμως, μέσα στην αμφιβολία της ζωής και των πραγμάτων, η «τελευταία στιγμή» είναι η μοναδική βεβαιότητα. Και το πλάσμα προετοιμάζεται

Η Ρουθ Ονάιτ στο ρόλο της Ουίννυ στις «Εντυχιμένες Μέρες» (Πρώτη παράσταση Ν. Υόρκη 1961)

γι' αυτή τη «δεβαιότητα», που θα την υποδεχτεί τ' αργουδώντας.

Ο Μπέκετ συνδέει την τελευταία στιγμή με το τραγούδι. Τα πλάσματά του θυθίζονται στο σκοτάδι τραγουδώντας. Ίσως από αντίδραση στον μεγάλο τελικό φόβο. Ίσως γιατί εκείνη η στιγμή είναι μια σκοτεινή υπέρβαση ή, ίσως, διάβαση σε μιαν άλλη αλήθεια που το πλάσμα διαισθάνεται.

Στο «Ω, οι ωραίες μέρες» αυτή η προετοιμασία για το δράδυ, που «θα σημάνει», είναι μια ποιητική τελετουργία σ' όλη την ανθρώπινη μεγαλοπρέπεια.

Ένα σεμνό ασκητικό πρόσωπο

Ήταν ένα φθινοπωρινό απόγεμα.

Λίγο πριν, είχε τιμηθεί με το βραβείο Νόμπελ.

Το Παρισινό τοπίο βροχερό.

Περπατούσα ανάμεσα στις αγριοκαστανιές, στη λεωφόρο του Αγίου Ιακώβου, και σκεφτόμουν πως εκείνη τη στιγμή ζούσα μια από τις πιο σημαντικές στιγμές της ζωής μου.

Ο Σάμουελ Μπέκετ με περίμενε.

Σε λίγο θα γνώριζα έναν άνθρωπο, που το έργο του είχε τόσο βαθιά εμποτίσει τη σκέψη μου.

Το έργο του είχε τόσο απόλυτα επηρεάσει την πνευματική στάση και αναζήτηση του σύγχρονου ανθρώπου και όχι μόνο στο θεατρικό χώρο.

Ήξερα πως ήταν ένας κλειστός άνθρωπος. Πως μιλούσε λίγο και σώπαινε περισσότερο. Πως δεν επικοινωνούσε εύκολα με τους ανθρώπους.

Ήταν η εποχή που είχα μεταφράσει τα έργα του. Και ήμουν ακόμα δυθισμένη μέσα στα κείμένα του.

Το διαμέρισμά του ήταν απλό. Ένα ξύλινο παλιωμένο γραφείο γεμάτο φακέλους. Και στους τοίχους, απλά ράφια με τα βιβλία του.

Στεκόταν σιωπηλός ανάμεσα στα έργα του. Ένα πρόσωπο ασκητικό, βασανισμένο. Όπως και το έργο του. Κι όλα εκεί ταίριαζαν με την ασκητική του μορφή.

Μιλήσαμε πολλή ώρα σ' αυτόν τον απέριττο χώρο.

Ένιωθα πως γύρω εκεί πλανιόνταν κάποια από τα αγωνιώδη ερωτήματά του. Κάποιες από τις απελπισμένες αναζητήσεις του βαθιού νοήματος, που κρύβει η ανθρώπινη Ύπαρξη μέσα στον κόσμο.

Ένιωθα ακόμα πως εκεί, σ' εκείνον τον ασκητικό χώρο, η μοίρα του καιρού μας είχε παίξει έναν σημαντικό ρόλο για τον σύγχρονο άνθρωπο.

Στο οστεωμένο του πρόσωπο φαίνονταν καθαρά τα σημάδια μιας άγρυπνης συνείδησης. Και ο ίδιος δεν ήταν παρά όπως τα βιβλία του. Τον μάντευες μέσα από τη σιωπή του. Από τον βαθύ ανθρώπινο πόνο του.

«Ο πόνος υπάρχει στον κόσμο... Και ο άνθρωπος είναι ανίκανος να αποτρέψει αυτό το τεράστιο κύμα του πόνου», είπε σε κάποια στιγμή.

Μια διάνοηση που άγγιξε τις πιο βαθιές πληγές του σύγχρονου ανθρώπου. Την ερημιά. Την αγωνία για το μεταφυσικό κενό. Τη συντριβή της αξιοπρέπειας. Τη μνήμη μιας σκοτεινής προϋπαρξής. Την εμπειρία της κοσμικής οδύνης.

Πιστεύω πως, όσο βαθιά κι αν μελετήσει κανείς το έργο του, πάντα θα αναρωτιέται: ποια ήταν η διάνοηση του Σάμουελ Μπέκετ στον καιρό μας. Και γιατί στάθηκε τόσο μοναχικός και σκοτεινός, αλλά και τόσο μαγνητικά μεγάλος!